BAA VA UMMON CHEGARA HUDUDLARIDA XAVFSIZLIK MASALASI, HARBIY TO‘QNASHUVLAR VA SIYOSIY KELISHUVLAR, EHTIMOLIY XAVFLAR

Sattarova Odina Baxtiyarovna

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti magistranti

Sattarovaodina2109@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqola Ummon Sultonligining tashqi siyosati, uning o‘ziga xos xususiyatlari, hozirgi holati va kelajakdagi istiqbollarini tadqiq qilishga qaratilgan. Maqolada Ummonning tashqi siyosat tizimi, hukumat strukturasi, ma’muriy-hududiy bo‘linishi, ijtimoiy-siyosiy barqarorligi va iqtisodiy rivojlanishdagi o‘rni tahlil qilinadi. Shuningdek, mamlakatning global siyosatdagi roli, diplomatik faoliyati va kelajakdagi islohotlar hagida fikr yuritiladi.

Kalit so‘zlar: Ummon Sultonligi, BAA, harbiy to‘qnashuvlar, tashqi siyosat, davlat boshqaruvi, kondominium, siyosiy tizim, ma'muriy islohotlar, Fors korfazi.

ПРОБЛЕМА БЕЗОПАСНОСТИ В ПРИГРАНИЧНЫХ РАЙОНАХ ОАЭ И ОМАНА: ВОЕННЫЕ КОНФЛИКТЫ И ПОЛИТИЧЕСКИЕ СОГЛАШЕНИЯ, ПОТЕНЦИАЛЬНЫЕ УГРОЗЫ

Саттарова Одина Бахтияровна

Магистрант Ташкентского государственного университета востоковедения

Sattarovaodina2109@gmail.com

АННОТАЦИЯ

Данная статья посвящена исследованию внешней политики Султаната Оман, её характерных особенностей, современного состояния и перспектив на будущее. В

статье анализируются система внешней политики Омана, структура государственного управления, административно-территориальное деление, общественно-политическая стабильность и роль страны в экономическом развитии. Также рассматриваются роль страны в мировой политике, её дипломатическая деятельность и будущие реформы.

Ключевые слова: Султанат Оман, ОАЭ, военные конфликты, внешняя политика, государственное управление, кондоминиум, политическая система, административные реформы, Персидский залив.

THE SECURITY ISSUE IN THE BORDER AREAS OF THE UAE AND OMAN: MILITARY CONFLICTS AND POLITICAL SETTLEMENTS, POTENTIAL THREATS

Sattarova Odina Bakhtiyarovna

Master's student, Tashkent State University

of Oriental Studies

Sattarovaodina2109@gmail.com

ABSTRACT

This article is devoted to studying the foreign policy of the Sultanate of Oman, its distinctive features, its current state and its future prospects. The article analyses Oman's foreign policy system, government structure, administrative-territorial division, socio-political stability and its role in economic development. It also reflects on the country's role in global politics, its diplomatic activity and future reforms.

Keywords: Sultanate of Oman, UAE, military conflicts, foreign policy, state governance, condominium, political system, administrative reforms, Persian Gulf.

KIRISH

Ummon, Fors ko‘rfazi davlatlari va Buyuk Britaniya o‘rtasida neftga aloqador kelishuvlar. 1909-yilda Eronning janubi-g‘arbiy qismida yangi ochilgan neft konlaridan foydalanish uchun Angliya-Fors neft kompaniyasi (keyinchalik British Petroleum) tashkil etildi. To‘rt yil o‘tgach, 1913-yilda Britaniya hukumati o‘sha paytdagi Admiraltining birinchi Lordi Uinston Cherchillning iltimosiga binoan Qirollik dengiz floti uchun ishonchli neft ta’minotini ta’minlash uchun APOCning nazorat paketiga ega bo‘ldi. Vaqt o‘tishi bilan APOC Buyuk Britaniyaning eng yirik xorijiy sarmoyasiga aylandi va Fors ko‘rfazi neftining xavfsizligi Britaniya tashqi va mudofaa siyosatining muhim elementiga aylandi. Hindiston hukumati Quvayt (1913), Bahrayn (1914), Qatar (1916), Trusial davlatlar (1922) va Ummon (1923) hukmdorlaridan faqat Britaniya hukumati tomonidan tasdiqlangan kompaniyalarga neft imtiyozlarini berish majburiyatini oldi. Hukumatning maqsadi britaniyalik bo‘lmagan arizachilarni istisno qilish yoki hech bo‘lmaganda britaniyalik bo‘lmaganlarga berilgan imtiyozlar Britaniya hukumati nazorati ostida bo‘lishini ta’minlash edi. Keyinchalik Quvayt (1934), Qatar (1935), Trusial States (1935) va Ummonda (1937) tashkil etilgan neft kompaniyalari ma’lum darajada Britaniyaga tegishli edi, Bahrayn (1929) va Saudiya Arabistonida tashkil etilgan kompaniyalar esa Amerikaga tegishli edi. Keyinchalik Bahrayn (1932), Quvayt (1938), Qatar (1939), Vakolatli davlatlar (1958) va Ummonda (1963) neft topilgandan so‘ng, Britaniya hukumati Fors ko‘rfazi hukmdorlarini o‘zlarining ortiqcha neft daromadlarini Britaniyaga sarmoya qilishga undadi.

Quvayt 1953-yilda Londonda Quvayt investitsiya kengashini (hozirgi Quvayt investitsiya idorasi) tashkil qilib, eng faol investorga aylandi. Vaqt o‘tishi bilan Quvayt Buyuk Britaniyaning yagona yirik investoriga aylandi, bu unvon bugungi kunda ham saqlanib turibdi. 1967-yilga kelib, u sterlingning yagona eng yirik xorijiy egasi edi. Birinchi jahon urushidan keyin Britaniya hukumati imperiyani tezroq bog‘lash va imperiyani arzonroq himoya qilish uchun sarmoylotlardan foydalanishni rag‘batlantirish uchun birgalikda harakat qildi. O‘n yillik razvedka va muzokaralardan so‘ng, hukumat Quvayt, Bahrayn, Qatar, Dubay, Sharja va Ummon (shu jumladan Gvadar) hukmdorlaridan RAF va Imperial Airways uchun o‘z mamlakatlarida aerodromlarni

British Overseas Airways Corporation (hozir British Airways) sifatida saqlashga ruxsat oldi. 1932-yilda Imperial Airways Buyuk Britaniyadan Hindistonga Bag‘dod, Basra, Bahrayn, Sharja va Gvadarga qo‘ng‘iroq qilib, yo‘lovchi va pochta xizmatini boshladi. Ushbu aerodromlar Ko‘rfazni Buyuk Britaniyani Osiyodagi imperator mulklari bilan bog‘laydigan global havo tarmog‘i bilan bog‘ladi. Britaniya strateglari uchun Fors ko‘rfazi aerodromlari Suvaysh kanali va Aden va Bahrayndagi Qirollik dengiz floti bazalari kabi muhim edi. RAF Britaniyaning mintaqadagi manfaatlarini himoya qilish uchun Iroq, Bahrayn, Sharja va Ummonda samolyotlarni saqlab turdi[96].

Zamonaviy davlat infratuzilmalarini barpo etishda inglizlar ham katta rol o‘ynadi. Barcha mahalliy pochta bo‘limlari Hindiston pochta xizmati (1860–1947), keyinchalik Royal Mail (1948–1960) tomonidan boshqarilgan. Bu vaqt ichida Quvayt, Bahrayn, Qatar, Trusial States va Ummondan yuborilgan pochta xabarlarida Britaniya monarxini tasvirlaydigan Britaniya markalaridan foydalanilgan. 1930-yillardan boshlab, ular shtat nomi bilan qo‘shimcha tarzda muhrlangan. Birinchi jahon urushidan keyin britaniyaliklar zamonaviy hukumat idoralarini shakllantirish bo‘yicha yaqindan maslahat berdilar va yordam berdilar. Ta’lim, jamoat ishlari, tibbiy xizmatlar va hokazolarning deyarli barcha birinchi direktorlar ser Charlz Belgrave (Britaniya va Bahrayn ko‘rfazi shayxliklarining maslahatchisi, 1926–57) kabi mahalliy hukmdorlarning shaxsiy ishida britaniyaliklar edi[97]. 1920-yillardan boshlab Britaniya ichki barqarorlik va xavfsizlik masalasiga tobora ko‘proq e’tibor qaratdi va tinchlikni saqlashga yordam berish uchun oltita mahalliy politsiya bo‘linmasini, uchta yigirma-dan ortiq armiya bo‘linmalarini ko‘tardi va uchta RAF yig‘im birligini va yigirmadan ortiq armiya bo‘linmalarini ko‘paytirishga yordam berdi. Barchasi ingliz zobitlari va unter-ofitserlar tomonidan boshqarildi. RAF Levies (1942–1945) va Trucial Oman Levies/Scouts (1951–1971) bundan mustasno, bu bo‘linmalar Britaniya tojiga emas, balki mahalliy hukmdorga (ular uchun pul to‘lagan) sodiqliklari uchun qarzdor edilar. Urush paytida yoki urush xavfi tug‘ilganda, bu kuchlar Britaniya va Britaniya Hindiston armiyalari askarlari, shuningdek, RAF qiruvchilari va bombardimonchi samolyotlari tomonidan Britaniya toji hisobiga to‘ldirildi: Quvayt

(1944–1945), Bahrayn (1942–1945, 1956–1971), sulh davlatlari (1942–1945, 1961–1971) va Ummon (1913–1921, 1957–1959, 1965–1977).

Ko‘rfaz shaharlari kengayib borar ekan, ko‘plab yangi binolar, aeroportlar, ko‘priklar va inshootlar Halcrow kabi Britaniya firmalarining arxitektorlari va muhandislari tomonidan ishlab chiqilgan. Britaniya hukumati Quvayt, Ummon va muvaffaqiyatli davlatlar hukmdorlarini ushbu kengayishni nazorat qilish uchun britaniyaliklar tomonidan boshqariladigan rivojlanish idoralarini yaratishga ishontirdi. 1950-yilda tashkil etilgan Quvayt taraqqiyot kengashi shulardan birinchisi edi. 1952–1954 yillarda uni Britaniya Hindistonining oxirgi bosh muhandisi general-mayor Uilyam Xasted boshqargan. U o‘z lavozimida bo‘lgan davrida butun amirlikda maktablar, suv distillash zavodlari va elektr stansiyalari qurilishini, Shuvayxdagi yangi port loyihasini va Kuwait Airways aviakompaniyasini tashkil etishni nazorat qilgan. Fors ko‘rfazining aksariyat shayxliklarida o‘rta ta’limning erta rivojlanishi va ko‘rfazdagi yuzlab talabalarning Britaniyada o‘qishi uchun universitet stipendiyalari bilan ta’minlangan. Britaniya Fors ko‘rfazi shayxliklarida va Ummonda qo‘shimcha hududiy yurisdiksiyani amalga oshirdi. Britaniya fuqarolari, Britaniya tomonidan himoyalangan shaxslar va mintaqadan tashqaridagi chet elliklar Britaniya qonunlariga bo‘ysundilar. Ularning sud ishlarini Britaniya magistrati, odatda mahalliy Britaniya siyosiy agenti hal qilardi. Chet elliklar va mahalliy aholi o‘rtasidagi ishlarni esa mahalliy siyosiy agent raisligidagi Qo‘shma sud va mahalliy hukmdor tomonidan tayinlangan sudya ko‘rib chiqdi[98].

1974-yilda Ummon, Birlashgan Arab Amirliklari va Saudiya Arabistoni podshohligi o‘rtasida Buraymi vohasi bo‘yicha kelishmovchilik hal qilinganidan uch yildan so‘ng, aniqrog‘i 1977-yil noyabrida, Ummon u bilan Ras al-Xayma amirligi o‘rtasida nizo borligini e’lon qilganida, yetti a’zo amirliklardan biri bo‘lgan al-Xaymada yangi mojaro yuzaga keldi[99]. Musandam yarim oroli yaqinida joylashgan Amirliklar federatsiyasidagi nizo Hormuz bo‘g‘ozi yaqinidagi 16 kilometrlik uchastkaga tegishli bo‘lib, unda yirik neft konlari topilgan va Ummon Ras al-Xayma hududini talab qilish uchun piyoda qo‘shinlari va harbiy kemani yuborgan. Xayma bu yerda neft ishlab chiqarishni to‘xtatadi. Saudiya

Arabistoni va Quvayt hududga birgalikda egalik qilish, neftdan keladigan foydani bo‘lishish (neytral hududda Saudiya Arabistoni va Quvayt o‘rtasidagi kelishuvga sabab bo‘ldi), hudud aholisi o‘rtasida referendum o‘tkazish yoki qo‘shma kelishuvni o‘z ichiga olgan murosaga kelishdi[100]. Ummon va Birlashgan Arab Amirliklari rahbarlari nihoyat 1996-yil may oyida umumiy chegaraning 330 kilometrlik muhim qismini belgilashga kelishib oldilar. 2008-yilning iyul oyida ikki davlat o‘rtasida qolgan 272 km chegarani demarkatsiya qilish bo‘yicha kelishuv imzolangan edi. So‘nggi yillarda Birlashgan Arab Amirliklari kontrabanda va noqonuniy immigratsiyaning oldini olish uchun xavfsizlik to‘sig‘i sifatida Ummon bilan chegarada devor qurishni boshladi va Ummon bundan noroziligini bildirdi va keyin 2010-yil noyabr oyida Ummon Birlashgan Arab Amirliklarining hududiy suvlariga kirishdan kemalar chiqishini taqiqladi ham. 2011-yil boshida Ummon o‘z hududida BAAga tegishli josuslik kamerasini fosh qilgani va bu hududda Ummon Sultonligidagi hukumat va harbiy muassasalar haqida ma’lumot to‘plashga intilayotganini da’vo qilgan edi, ammo ikki davlat vaqtinchalik inqirozni yengib chiqdi. Quvayt davlatining yordami bilan va 2011-yil iyul oyida Sulton Qobus favqulodda vaziyatni hal qilish uchun kuchli signal sifatida Birlashgan Arab Amirliklariga rasmiy tashrif bilan keldi[101].

BAAning Maskatda elchixonasi, Ummonning esa Abu-Dabida elchixonasi va Dubayda bosh konsulligi bor. Ikkala davlat ham Yaqin Sharq mintaqasining bir qismi va yaqin madaniy aloqalarga ega. Ummon va BAA bir-biri bilan juda katta chegaralarga ega, shu jumladan quruqlikda faqat BAA orqali kirish mumkin bo‘lgan Ummonning Ummon ko‘rfazi bilan chegaradosh ikkita eksklavi mavjud. Har ikki davlat Arab Ligasi va Islom hamkorlik tashkilotiga a’zo. 2010-yil dekabr oyida Ummon Birlashgan Arab Amirliklari tomonidan boshqariladigan, Ummon armiyasi va hukumati haqida ma’lumot to‘playdigan josuslik tarmog‘ini topdi. Xabarlarga ko‘ra, ular Qobusning o‘g‘imga kimning merosxo‘ri bo‘lishi va Ummonning Eron bilan aloqalari haqida qiziqishgan. Bahsda Quvayt vositachilik qildi.

Kondominium xalqaro huquqqa ko‘ra, kondominium — bu suvereniteti bir necha davlat tomonidan taqsimlangan mintaqadir[102]. Ummon va BAA bir paytlar Hadfni o‘rab turgan yer uchastkasi bo‘yicha shunday kelishuvga erishgan edi. Shartnoma 1960-yilda ikki davlat tomonidan imzolangan va Ajman amirligi mintaqani Ummon bilan birgalikda boshqarishini ko‘zda tutgan. Biroq, kondominiumning mavjudligi qisqa umr ko‘rdi, chunki ikki davlat keyinchalik kelishuvni e’tiborsiz qoldirdi. Ummon–BAA chegara to‘sig‘i Ummon–BAA chegarasida transchegaraviy harakat chegara uzunligi bo‘ylab chegara to‘sig‘i o‘rnatilgandan so‘ng cheklangan. To‘siqda tikanli simli panjara mavjud. BAA hukumati chegara to‘sig‘i qurilishini moliyalashtirdi. Birlashgan Arab Amirliklari hukumati chegara to‘sig‘i o‘sib borayotgan noqonuniy transchegaraviy faoliyat, jumladan kontrabanda, terroristik unsurlar va chegaraga noqonuniy muhojirlarning kirib kelishini cheklashga qaratilganini ta’kidladi. To'siq qurilishi butun dunyo bo‘ylab keskin tanqidlarga uchradi. To‘siq qurilishiga qarshi bo‘lganlarning ta’kidlashicha, bu to‘siq asrlar davomida chegara bo‘ylab yashab kelgan jamoalar o‘rtasidagi tarixiy aloqalarni uzishga xizmat qilgan. Ummonning Buraymi va BAAdagi Al-Ayn shaharlari ijtimoiy va madaniy aloqalarni baham ko‘rgan chegaradosh shaharlarni misol sifatida ko‘rsatildi. Chegara to‘sig‘i bu ikki chegara shaharlari orasidagi aloqalarni uzib qo‘ydi. 2002-yilda BAA mamlakatga noqonuniy muhojirlar, noqonuniy giyohvand moddalar va terrorchilar oqimini jilovlash maqsadida BAA-Ummon chegarasida (Madha-Nahva anklavlarini hisobga olmaganda) devor o‘rnatayotganini e’lon qildi. O‘rnatilgan to‘siq 4 metr tikanli simli chegara to‘siqdir. 2003 yilda Ummon BAA chegarasini kesib otish uchun to‘lovni joriy qildi. 2004 yil iyul oyida Ummon va BAA birgalikda Al-Buraymi va uning atrofida uch kunlik muvofiqlashtirilgan repressiyani boshladilar va 1000 ga yaqin noqonuniy muhojirlarni hibsga oldilar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1 Valeri, J. "Oman: Politics and Society in the Qaboos State" - Sulton Qobus davridagi siyosiy va ijtimoiy o' zgarishlar haqida. (2019).

2 Peterson, J.E. "Oman's Insurgencies: The Sultanate's Struggle for Supremacy" - Ummonning ichki va tashqi siyosiy xavflarga qarshi kurashi. (2016).

3 Al-Rasheed, M. "The Son King: Reform and Repression in Saudi Arabia and Oman" - Fors ko'rfazi monarxiyalarining modernizatsiyasi. (2021).

4 Uzi Rabi, "Oman Under Qaboos:TheEmergence of a New Diplomatic Style in the Gulf", Andrzej Kapiszewski ve digerleri, Modern Oman içinde (99-116), Krakow:Ksiegarnia Akademicka , 2006, s. 180 Николаевна Л.Р. Оман: состояние и перспективы экономики и внешнеэкономических связей. // Российский внешнеэкономический вестник

5 - 2021, с. 36-49. https://cyberleninka.ru/article/n/oman-sostoyanie-i-perspektivy-ekonomiki-i-vneshneekonomicheskih-svyazey

5 Кириченко В.П. Султан Кабус и модернизация Омана.// DOI:10.31249/rimm/2020.03.07

6 lan Skeet Oman: Politics and Development. - Machmillan, 1992. - P. 101.

7 Ummon Konstitutsiyasi. https://faolex.fao.org/docs/pdf/omal28757E.pdf

8 "Vision Oman 2040" strategiyasi, (Rasmiy hujjat, 2020). Руденко Л.Н. Оман:состояние и перспективы экономики и внешнеэкономических связей

9 A. Gary Grappo, In The Shadow of Qaboos:Contemplating Leadership Change in 10Oman, Washington: Arab Gulf States Institute, 2015, s. 6

11 Vision Oman 2040. UN ESCWA. 2020 https:andp.unescwa.org/node/2020

12 Sultan Qaboos of Oman, Arab world's longest-serving ruler, dies aged.https://www.bbc.com/news/world-middle-east-50902476

13 Аль-Балуши А.А. Султан Омана Кабус Бин Саид: политик и дипломат //Вестник РУДН, серия Международные отношения. 2012. № 1. С. 107.|

14 Пьяных Д. Маленький султанат большой политики: как Кабус бен Саид сделал Оман преуспевающей страной // https://tass.ru/opinions/7503671

15 BMT va Jahon banki hisobotlari. (2023).

16 BMT Inson taraqqiyoti hisoboti (2023)